

Lars Erslev Andersen i RÆSON:

”Hvis USA bomber Iran...

... vil det jo gøre mistilliden til USA endnu større. Og det er en af de dårligst tænkelige løsninger. For der er ingen klare militære mål med det, og ingen klar udsigt til, hvordan tingene ville udvikle sig i Iran efter et angreb.”

Er det alligevel ved at lykkes George W. Bush at demokratisere Mellemøsten? I dag bringer RÆSON en artikel af Lars Erslev Andersen om udsigten til demokrati i den arabiske verden (s.7) - suppleret af et stort interview, hvor han gennemgår de væsentlige brændpunkter i regionen:

1. Efter valget i Palæstina: ro om Abbas
2. USA må presse Israel - offentligt
3. Efter valget i Irak: vores billede var for pessimistisk
4. Exit-strategien haster
5. Hvis USA bomber Iran

1. Efter valget i Palæstina: ro om Abbas

Er der, med valgene i Irak og Palæstina, demokrati på vej i den arabiske verden? Det står ikke lige for døren, men der er nogle gode tendenser. Palæstinenserne er helt klart i gang med en reformproces, men den kommer meget til at afhænge af, hvordan forhandlingerne med Israel udvikler sig de kommende måneder. Det flotte ved den palæstinensiske proces er jo at den er kørt relativt gnidningsfrit efter Arafats død. Der var mange forventninger om at det ville give anledning til uro - borgerkrig, mente israelerne ligefrem - men det er sådan set forløbet meget fint. Der er dog stadigvæk problemer i Palæstina, så samtidig med at der altså nu er vis optimisme (fordi man håber på, at der kan komme nogle forhandlinger) skal der ikke meget til før den optimisme bliver vendt til pessimisme.

Hvor sikkert sidder Abbas? Forestår der en magtkamp om hvem, der skal lede palæstinenserne? Lige nu foregår der ikke nogen magtkamp: han sidder med en relativt stor opbakning fra ledelsen i det palæstinensiske samfund - og selvom valgprocenten ikke var så stor, var han dog den, der fik flest stemmer og har på den måde et folkeligt mandat. Det, der er problemet, er at Israel i deres terrorisembekæmpelse vil stille nogle krav til ham, sådan som de er begyndt på. Hvis han indfrier dem - og det gør han indtil videre, fx ved at stationere tropper - så skal der også komme nogle resultater. Hvis resultaterne udebliver, og han bliver ved med forgæves at prøve at slå terrorismen ned, begynder der nok en magtkamp. For så er vi tilbage i den situation, hvor palæstinenserne synes de leverer, men ikke får noget til gengæld. Og hvis han bliver manden, der står for den politik, vil der være nogen, der prøver at flytte ham.

Nu omdannede Sharon i januar sin regering, hvad der blev udlagt som en styrkelse af hans planer om tilbagetrækning. Hvor meget skyldes hans initiativ at der nu - fra amerikansk og anden side - er en forventning om at Israel skal vise god vilje, og hvor meget er det faktisk et reelt tilbud? Hvor langt er han parat til at gå? Det er klart at Sharon har forpligtet sig på sin Gaza-plan. Det er en måde at prøve at komme videre i processen på - og, som Sharon selv siger: et unilateralt initiativ. Man skal se det sammen med israelernes såkaldte sikkerhedshegn. Man har stor erfaring for, at

hegner man palæstinenserne inde kan man reducere terrorismen. Det har man vidst siden 1994 i Gaza, for dér har det sådan set været tilfældet siden. Så Sharon siger: ”Vi trækker os ud af Gaza, laver et sikkerhedshegn - og det er så den måde, hvorpå vi kan nedbringe volden, når vi nu ikke kan finde ud af det gennem en forhandling. Og når vi så er kommet til den situation må vi se hvad der skal ske”. På den måde er det ret reelt: motiveret for det første i forsøget på at skabe en større sikkerhed for israelerne - og for det andet i ønsket om at undgå den situation, hvor palæstinenserne slet ingenting har. Sharon har jo en interesse i at palæstinenserne faktisk har territorier - fordi han jo meget nødig vil ende med et flertal af palæstinensere i sin egen stat [se Lars Erslev Andersens artikel: ”Bør palæstinenserne håbe på genvalg til Bush?” RÆSON, 30. april 2004].

Der var jo løbende diskussion om hvor meget Arafat overhovedet kunne kontrollere terroristerne, fx Hamas. Hvor meget legitimitet har Abbas overfor sine egne på den konto? Som situationen er nu, ret meget legitimitet. Hamas har helt klart sendt nye signaler. Når Hamas i stigende grad bliver et politisk parti, skal de selvfølgelig ind i den politiske proces, men det er der også noget der tyder på, at de kommer, og så vil der være en større konsensus. Det betyder selvfølgelig ikke, at Hamas har opgivet sine ultimative mål - men de har tidligere vist, at de KAN være pragmatiske. Efter de meget voldsomme terroraktioner i Israel i 1996 - hvor der var en helt serie af angreb i marts-april - slog Arafat meget hårdt ned på Hamas. Og vi ser faktisk - fra efteråret 1996 til Camp David-forhandlingerne i 2000 - at der ikke er nogen regulær Hamas-aktion. Det er faktisk en lang periode. Selvom situationen nu naturligvis er ændret efter fire års *intifada* skal man ikke have den opfattelse, at Hamas ikke kan lave politiske-pragmatiske strategier: det kan de *godt*.

2. USA må presse Israel - offentligt

Nu har USA signaleret at man prioriterer Mellemøsten højt. Mange har jo fastholdt, at nøglen til fredsprocessen var at Washington gav den sin opmærksomhed. Er det rigtigt - og er det det, der sker nu? Det ER en nøgle. Hvis vi kigger på de forskellige planer, der har været

fremlagt - fx Clinton-planen, er det rigtigt at sige, at hvis den blev virkeliggjort i morgen ville den have stor opbakning i begge lejre - og også i det internationale samfund. Problemet er, at den ikke kan realiseres på den måde som fx *Køreplanen for Fred*, fordi parterne ikke selv kan dæmpe volden: der SKAL et massivt pres til udefra - og det eneste sted, det kan komme fra, er USA. Under George W's far var der sådan set et pres, som var meget medvirkende til at vi kom ind i Oslo-processen.

Skal USA's pres finde sted bag tæppet, af de diplomatiske kanaler, eller vil det blive i offentligheden? Det bør være i offentligheden. For det, det handler om, er at ingen israelsk regering - heller ikke én bestående af arbejderpartiet med støtte fra venstrefløjten (jeg vil næsten sige: *slet ikke* den!) - kan lave tilbagetrækninger fra Gaza eller nogen andre steder uden at det giver nogle voldsomme splittelser i det israelske samfund. Derfor bliver enhver regering nødt til at være under pres udefra. Det KAN ændre situationen: det så man netop lige omkring 1989-91. Så presset skal være offentligt - og det var det også dengang, hvor man helt åbent diskuterede det i kongressen i Washington og i en offentlig dialog med Yitzhak Shamir, som var premierminister. Hvis ikke det er åbent, har det ikke nogen politisk effekt.

Det er en fordel at vi har fået Condoleeza Rice i stedet for Colin Powell, for selvom vi syntes at han var en fornuftig og sympatisk mand havde han jo sjældent opbakning fra Det Hvide Hus.

I en artikel i RÆSON sidste år spurgte du, om ikke palæstinenserne burde håbe på genvalg til Bush. Er der tegn på at Bush har ændret sin politik efter sin genindsættelse og udnævnelsen af Condoleeza Rice? Det er endnu for tidligt at sige. Der ER kommet nogle politiske statements - han har sagt, at han prioriterer Mellemøsten højt og prioriterer at støtte en palæstinensisk stat og det er alt sammen fint. Det, man kan sige om George W. Bush-regeringen, er, at *de plejer at gøre hvad de siger*. Som jeg vurderer det er det

en fordel at vi har fået Condoleeza Rice i stedet for Colin Powell, for selvom vi syntes at han var en fornuftig og sympatisk mand havde han jo sjældent opbakning fra Det Hvide Hus til det, han sagde og gjorde.

Så nu har folk fornemmelsen af at de faktisk forhandler med regeringen? Ja. Det er klart, at hun er en helt anden type med en helt anden dagsorden, men ikke desto mindre tror jeg at vi nu ser en regering, der mere entydigt går efter de ting, de vil. Jeg vil sige: jeg er ikke optimist - men jeg tror egentlig, at kortene ligger lidt bedre end hvis det havde været en Kerry-regering.

Hvad er det næste, vi skal holde øje med? Topmødet i Sharm-el-Sheikh i denne uge. Her deltager Condoleeza Rice og der er det meget afgørende, hvad det er for nogle signaler, hun sender.

Man kan ikke lave noget
som helst, før Israel har
signaleret at
sikkerhedshegnet er
midlertidigt.

Hvad ville være det bedste, der kunne komme ud af de samtaler i Sharm-el-Sheikh? Det er søreme svært at sige. Men det bedste ville være, at nogle af de tiltag Sharon har taget fortsætter - frigivelse af fanger m.v. Det er helt afgørende vigtigt. Det er også afgørende vigtigt at man faktisk siger, hvad det er, man vil. Nu handler det altså om at få etableret en palæstinensisk stat. Det kan Israel ikke love at man vil acceptere nu eller om et år, men man KAN sige at Gaza-planen skal effektueres, hvor det store spørgsmål så bliver: hvad skal der ske efter den er gennemført? Og her skal der komme nogle meget, meget klare tilkendegivelser om at man så befinder sig inde i slutfasen af etableringen af en palæstinensisk stat. Det forudsætter også, at der skal komme nogle tilkendegivelser om at sikkerhedshegnet *kun ER* et sikkerhedshegn, og at det kan *flyttes*. Man kan ikke lave noget som helst, før Israel har signaleret at hegnet er midlertidigt: man kan ikke lave en stat på Vestbredden, så længe hegnet står der.

Men det første punkt bliver altså på Gaza-planen? Som jo involverer en ret lille men reel tilbagetrækning fra noget Vestbred også - det er

vigtigt. Og det er specielt vigtigt fordi palæstinenserne skræk altid er at de må nøjes med Gaza.

3. Efter valget i Irak: vores billede var for pessimistisk

Med valgene i Irak og Palæstina taler vi om to parallelle demokratiske begivenheder i regionen. Men når Bush forestiller sig en demokratisering af Mellemøsten, må det forudsætte arabisk opmærksomhed omkring det, der foregår nu. Hvor meget bliver der talt om det - og hvordan? Der er meget, meget stor opmærksomhed. Det er noget, der bliver diskuteret og beskrevet i medierne - og fremkalder statements fra de forskellige ledere. Om begge dele har Den Arabiske Liga trådt sammen og forholdt sig til det, og forud for Irakvalget gik alle nabostaterne sammen og diskuterede hvordan de skulle forholde sig. Så der er offentlighed nok om det, der foregår: også selvom det ikke er en fri debat i en fri presse. Det kendetegnende er en enorm mistillid. Man siger: det her handler ikke om, at USA vil lave demokrati, men om, at USA vil sikre sine interesser i Mellemøsten og laver et eller andet teater-demokrati. Og så finder man en lang række begrundelser for det: fx omkring det overståede valg i Irak, hvor man kan pege på så mange ting, der ikke er i overensstemmelse med idéen om et demokratisk valg.

Men nogle vil sige, bare dette at ordet "demokrati" overhovedet bliver brugt er betydningsfuldt: i det øjeblik de begynder at tale om at valget ikke har været demokratisk NOK har man i virkeligheden fået dem ind i tankegangen? Det er måske nok lidt optimistisk - for så nyt er det jo ikke i den arabiske verden. I fx Ægypten har det været diskuteret i mange år: man har en slags Anders And-demokrati dernede, der på ingen måde har været demokratisk, hvor præsident Mubarak tit har argumenteret med, at 'vi er ikke modne til demokrati'. Så diskussionen eksisterer: der er en levende diskussion i nogle af de store arabiske medier om hvorvidt demokrati og islam er foreneligt. Det, der gør forskellen, er, at der rent faktisk sker nogle ting - og der er det selvfølgelig meget afgørende, hvordan forløbet bliver i Irak og Palæstina i den kommende tid.

I Vesten har der været nogen overraskelse

både over at valget i Irak forløb så fredeligt og at der var så relativt høj en valgdeltagelse. Er der den samme overraskelse i de arabiske lande? Ja - men samtidig bliver det *bortforklaret*, fordi man ikke har nogen tillid til USA overhovedet: Amerika er yndlingsaversionen. Også regeringerne er tøvende med at mene, at det gik enormt godt - for hvad hvis de derefter kigger på sig selv? De har jo ikke legitimitet - og den, de påberåber sig, er enormt vakkelvorn.

Irak har faktisk et fungerende civilsamfund. Ellers havde det ikke kunnet lade sig gøre. Det ER et opløftende tegn - og dér har vi måske vurderet Irak lidt for negativt.

Når det går bedre i Irak end de fleste havde forventet, er det så et udtryk for at vores billede af forholdene i landet har været for negativt de sidste 1,5 år? Ja, det har det været.

Når jeg mener, man skal vurdere valget positivt er det ikke fordi jeg ikke er enig i alle de ting, man kan kritisere - fraværet af valgkamp og kendskab til hvem, man egentlig stemte på; det faktum at det er en regering indsat af amerikanerne, der har stået for det osv. Men det, jeg hæfter mig ved, er for det første at man kan konstatere at *Irak faktisk har et fungerende civilsamfund*. Ellers havde det ikke kunnet lade sig gøre: det er jo irakerne, der har organiseret det her valg *på jorden* - registreret vælgerne osv. Det har de gjort i månedsvis - bogstavelig talt med livet som indsats - og det viser, at der er et civilsamfund, der fungerer: netværk, organisationer, NGOer, foreninger og fagforeninger. De har ikke fungeret alle steder, men det ER et opløftende tegn - og dér har vi måske vurderet Irak lidt for negativt: 'De har jo ingen institutioner overhovedet!', 'De har ikke nogen traditioner for det her!', 'De er dybt splittede!'

Der har jo også været en tendens til at se angrebene på både de udenlandske og irakiske styrker som noget, der nok havde befolkningens opbakning. Man kan godt tolke valget som udtryk for, at befolkningen ønsker en *irakisering* - de vil have, at det er irakere, der skal

styre Irak, og ikke andre.

Og der er vel egentlig heller ikke nogen modsigelse i at forestille sig en iraker, som er ekstremt imod den amerikanske tilstedeværelse - og som ALLIGEVEL går hen og stemmer? Det er lige præcis pointen. Man kan godt ønske sig at USA skal ud og *samtidig* mene at den vej, man skal videre, er *en politisk proces*. Jeg betragter valget som en folkeafstemning om hvilken vej man skal gå. Det budskab, der blev sendt, er, at man vil søge det politiske kompromis - det er blevet indikeret tidligere og blev bekræftet d.30. Det er det glade budskab - og et signal om at fra irakerne om at *de godt kan selv*.

New York Times bragte for et par dage siden nogle meget foreløbige tal fra et par dele af landet, hvor stemmerne var talt op: de viste en meget stor sejr til den shiitiske Al Sistani og meget få stemmer til regeringschefen Allawi. Er det det mønster, vi vil se? Og kan vi bruge de oplysninger til noget? Min fornemmelse vil da være, at det nok skal holde stik. Der er ingen tvivl om at shiitterne i syd har været dem, der har været absolut mest flittige med at organisere valget, stemme osv. og det vil selvsagt afspejle sig i resultatet. Det mest sandsynlige resultat af valget er en form for samlingsregering, med sunnier og kurdere, der vil prøve at promovere en national dialog.

Hvis det viser sig at mange fra sunni-mindretallet har afstået fra at stemme, hvordan kan man så komme dem i møde? Ved at fastholde at de er en del af den nationale dialog. Godt nok er det naturligvis parlamentet, der skal lave forslaget til en ny forfatning - og det er i parlamentet, den skal vedtages - men det udelukker jo bestemt ikke, at sunnier kan inviteres til at arbejde med forfatningen i forskellige udvalg. Det er også det, der er blevet signaleret - fra Abdul Aziz Hakeem og andre. En række spørgsmål skal adresseres: hvorvidt islam skal indskrives i forfatningen; hvilken grad af regionalt selvstyre, der skal være; repræsentationen osv. Men de signaler, der indtil videre er kommet, har været positive nok.

4. Exit-strategien haster

Kan man forestille sig en regering, der

offentligt vil tale meget mod USA men bag kulisserne samarbejder med amerikanerne? Spørgsmålet om USA spiller en meget, meget vigtig rolle. Der må man ud, ikke med en hård kurs, men sige, *nu er vi derhøje, hvor vi skal til at tage ansvar for tingene selv*. Og hvor det er enormt afgørende at amerikanerne griber muligheden for at sige: *Det er fint! Vi trækker os ikke ud i dag eller om et halvt år, men laver en strategi for hvordan vi kan sikre at irakerne i meget højere grad får indflydelse*. Så man skal meget hurtigt invitere USA til en forhandling om en *exit-strategi* - for det handler om at skabe legitimitet til regeringen, og det kan den kun opnå ved i stigende grad at overtage ansvaret for opbygningen af alle de institutioner, herunder hær og politi.

Amerikanerne har jo to interesser - på den ene side at komme ud og få soldaterne hjem; på den anden at efterlade noget, Bush-regeringen kan bruge som symbol på at denne her demokratisering faktisk virker - hvor en regering med alt for tydelige religiøse træk, der er alt for hård i retorikken overfor USA, ikke vil være i Washingtons interesse. Det vil det på ingen måde være - og det kan da godt være, der kommer en række problemer dér. Men de har jo en fælles interesse, der går på at den nye irakiske regering vil have soldaterne *ud* og USA vil have dem *hjem* - i lige så høj grad af politiske som af praktiske grunde. Så dér er en konsensus forud for en forhandling om hvordan det kan ske - over to år, eller hvor længe det nu skal tage. Det er ikke så afgørende, hvor hurtigt det foregår. Jeg tror, amerikanerne begynder at trække soldater hjem allerede her i foråret - selvom det er klart, at der forbliver mange tilbage. Men det, det handler om, er at lave den strategi - for den skal begge regeringer bruge på hver deres respektive hjemmefront.

Nogle forudser en løs føderal struktur - er det realistisk? Er det ønskværdigt? Jeg tror ikke, det bliver en *løs føderal struktur*. Det er mange meget bange for - og den er meget usikker. Det bliver et af de enormt vanskelige vilkår, som parlamentet kommer til at leve med. Men det bliver en eller anden form for føderation - jf. den tyske forbundsstat eller den spanske. Sådan en model kunne man forestille sig, men måske med en smule mindre selvstyre end i fx Spanien.

Irak bliver en eller anden form for føderation - jf. den tyske forbundsstat eller den spanske.

5. Hvis USA bomber Iran

I din nye artikel diskuterer du forholdet mellem islam og demokrati. Hvilken chance har Bush for at lykkes med sit projekt? Vil han være i stand til, som han lovede forleden, at "spredde demokratiet fra Damaskus til Teheran"? Det er et svært spørgsmål!

På en skala fra 1 til 10, Lars! Nej, i efteråret diskuterede man om Bush vil moderere sin udenrigspolitik efter et genvalg. Men han kunne vel ikke have håbet på et bedre forløb af valget i Irak, end han fik, og han vil vel ønske at bruge det retorisk overfor Syrien, Iran og hvem, der ellers kunne være i farvandet? Der er der ingen tvivl om. Om han får succes med det er straks et andet spørgsmål. Et af de store dagsordenpunkter i foråret bliver Iran. Der kan man jo frygte, at vi kan komme i den samme situation som vi var forud for Irak: hvor europæerne forsømmer at finde en fælles politik, som på nogen måde kan tilfredsstille de krav, USA vil stille. Så USA går enegang igen: hvad der igen vil gøre Amerikas legitimitet i regionen meget dårligere.

Så når Bush lover at stå ved siden af det iranske folk mener du det er et reelt løfte (eller trussel, afhængig af hvordan man ser på det!)? USA har to problemer med Iran. Èt: at Iran udvikler atomvåben. To: at Iran er dybt engageret i Irak, ifbm. urolighederne dér (og også involveret andre steder). De to ting vil de have stoppet. Spørgsmålet er, hvordan man få det bragt til ophør - og der vil USA køre en meget hård kurs. Hvor de helst vil have det op i Sikkerhedsrådet og eventuelt bruge militær magt: ikke en besættelse som i Irak, men angreb på udvalgte mål. Det vil europæerne være meget, meget tilbageholdende med. Det, europæerne kan gøre, er at sige: Vi må stille de krav, der skal stilles, til Iran. De må have nogle tilbud - hvor der mest radikale er, at de kan *få* den atombombe - men mindre kan gøre det.

Helt konkret: hvad er dit råd til Europa når det gælder Mellemøsten overordnet? Nu er Danmark oven i købet medlem af Sikkerhedsrådet, hvordan bruger vi den position bedst muligt? Der skal vi sætte os ned og tage initiativ til at få en aftale med EU-landene, Rusland og Kina om hvordan Iran skal tackles - så iranerne kan få stillet i udsigt at blive lukket ind i de internationale samfund igen, samtidig med at de stopper nogle af de ting, de gør - og fx anerkender Israel. Hvis ikke de vil være med til det, kan man tage det op i Sikkerhedsrådet. På den baggrund kan man nå en konsensus med USA og være mere fælles om linjen.

Europa risikerer ikke at isolere USA hvis vi samarbejder med Rusland og Kina? Det er egentlig ikke tanken om at isolere USA - men lave et fælles udspil, som amerikanerne kan se det konstruktive i.

Hvis USA gik ind og angreb udvalgte mål i Iran - i forsøget på at ødelægge atomvåbenprogrammet eller straffe iranerne, eller begge dele - hvilken effekt vil det så have i den arabiske verden? Det vil jo gøre mistilliden til USA endnu større - og det er en af de dårligst tænkelige løsninger. For der er ingen klare militære mål med det, og ingen klar udsigt til, hvordan tingene ville udvikle sig i Iran efter et angreb. Nu skal man passe på, men de fleste ville sige at det bestemt heller ikke ville gøre USA mere populær blandt de unge iranere.

Nogle, også i USA, mener jo at det ikke er spørgsmål OM Iran får bomben, men hvornår de får den - og det kun handler om hvordan vi stiller os bedst muligt, når det sker. Er du enig i den analyse? I hvert fald et stykke hen ad vejen - og så er det en mere konstruktiv måde at tænke det på. Jeg ved ikke, om jeg ville gå så vidt som Thomas Barnett* men jeg mener egentlig, han har en god pointe. Vi skal selvfølgelig lave en *deal*, hvorved Iran kan få deres opfyldt deres sikkerhedsgarantier - for det er deres store problem - og samtidig give dem nogle muligheder for at komme med i en regional sikkerhedsorden. Det er den vej, man skal tænke.

Men kan man bestikke dem fra at udvikle atombomben? Det tror jeg - i det øjeblik vi er enige om linjen. Hvis Iran først bliver truet med

økonomiske sanktioner i FN's sikkerhedsråd vil det gøre det ondt på dem. Det er derfor, det er så enormt vigtigt at vi finder den konsensus, og det ikke går som med Irak, hvor det hele bliver splittet op - også internt i Europa. For det er det, iranerne bevidst arbejder på - som de har gjort i årevis, og er ekstremt dygtige til. Det var Saddam også. Det er jo ikke den fælde, vi skal gå i igen.

* amerikansk strateg og forfatter (til bogen "The Pentagons New Map") som i sidste uge besøgte Danmark og blev interviewet af RÆSON's medredaktør Henrik Ø. Breitenbauch i "En hammer, der leder efter søm", 2. november 2004

Lars Erslev Andersen i RÆSON:

Hvorfor er der så lidt demokrati i de arabiske lande?

George W. Bush har ret, når han siger, at 60 års Mellemøstpolitik med støtte til de udemokratiske kræfter har slået fejl. Men ligeså lidt som manglen på demokrati i den arabiske verden alene kan begrundes i Islam, ligeså forkert ville det være at gøre Vesten eneansvarlig for miseren. Der er tale om en langt mere kompleks historie, der ikke kan skrives i enkle formler.

Af Lars Erslev Andersen

IRAK er som bekendt ikke det eneste arabiske land, der lider af demokratisk underskud. Faktisk er hele den arabiske verden præget af dette deficit. Ganske vist har lande som Marokko, Algeriet, Yemen og Jordan taget politiske initiativer som måske er indledningen til en demokratisk proces, men der er ikke tale om blot tilnærmelsesvist udviklede demokratier. Senest har palæstinenserne gennemført præsidentvalg, der af det internationale samfund både blev rost som frit og fair og af samme grund hilst velkommen. Men manglen på demokratiske institutioner er tydelig og erkendt i det Palæstinensiske Selvstyre, ligesom man med al respekt for palæstinenserne næppe kan kalde det et valg frit, når det skal gennemføres under de vanskelige vilkår som den israelske besættelsesmagt byder det palæstinensiske samfund.

Konstateringen af, at den arabiske verden er præget af demokratisk underskud er mildest talt ikke nogen nyhed. Men det er nyt, at den vestlige verden gør det til storpolitik at råde bod på den mangel. Selvom Bill Clinton gjorde demokrati til en grundpille i sin udenrigspolitiske forståelse gjorde han intet reelt for at promovere demokrati i den arabiske verden, men arbejdede eksempelvis ufortrødent tæt sammen med et

Saudi-Arabien, hvis politiske system næsten kan karakteriseres som komplementærmængden til enhver form for demokrati. EU forsøgte med sin Middelhavspolitik – Barcelona-processen – at binde politiske reformer sammen med økonomisk bistand, men reelt stak det ikke særlig dybt og havde absolut ingen konsekvenser i politikken over for landene på den Arabiske Halvø, der ikke var med i processen. Som USA vendte EU og Danmark det blinde øje til de horrible politiske forhold, der herskede – og stadig hersker – i de arabiske Golfstater.

Nu har Danmark iværksat det arabiske initiativ ligesom George W. Bush bramfrit i november forrige år kunne meddele verden at 60 års amerikansk Mellemøstpolitik havde slået fejl, fordi den havde støttet sig til de arabiske diktaturer frem for at støtte politiske reformer, der kunne lede i retning af demokrati. Det skulle der gøres op med, hvorfor USA lancerede sit store projekt om promovning af demokrati i Mellemøsten med Irak som første station på vejen mod et frit Mellemøsten.

Ligeså indlysende rigtigt det forekommer at den eneste farbare vej til større stabilitet i Mellemøsten er gennem politiske reformer, der skal lede regionen i retning af demokrati, lige så vanskeligt er det at forklare, hvorfor denne indsigt ikke er kommet tidligere, endsige hvorfor de arabiske lande ikke af sig selv tidligere har slået ind på den demokratiske vej. Kort sagt, hvorfor har arabiske lande ikke udviklet demokrati?

Fire teorier

I litteraturen om Mellemøsten finder vi overordnet fire forklaringer på det demokratiske underskud i de arabiske lande. Den første ser den kulturelle tradition og navnlig Islam som den største forhindring. Den anden peger på at den vestlige kapitalisme systematisk har undergravet udvikling i regionen. Den tredje ser de arabiske stater som *rentierstater*, hvor de stærkt statscentralistiske økonomier fremmer klientalisme og forhindrer folkelig deltagelse i de politiske beslutningsprocesser. Den fjerde peger på, at det mellemøstlige statssystem ikke som i Europa har etableret sig gennem krige og magtspil, men blev dikteret af stormagterne ved fredsforhandlingerne efter Første Verdenskrig.

Den islamiske forklaring

Ifølge en række forskere som Elie Kedourie og Bernard Lewis samt skribenter som i Danmark Ralf Pittelkow skyldes den manglende demokratiske udvikling, at Islam er uforenelig med demokrati. De peger på, at demokratiet er udviklet i den vestlige civilisation og at en væsentlig forudsætning dels har været den adskillelse af kirke og stat, som allerede tidligt sætter ind i den europæiske historie samt den reformation, der både fører til, at religionen bliver et anliggende for individet og dermed privatsfæren. Denne udvikling forstærkes i oplysningstiden, hvor religion som tradition og videnskab må finde sig i at blive diskuteret og analyseret som alle andre fænomener i samfund og historie. Det er lige præcis denne tendens, der i begyndelsen af forrige århundrede i USA fører til etableringen af fundamentalismen, den kristne fundamentalisme. Denne formuleres som en direkte reaktion mod den tekstkritiske historisering, der kendetegner moderne kristen teologi og som ifølge disse tænkere bidrager til en underminering af den kristne etiks betydning i samfundet og hverdagslivet. En sådan udvikling, hævdes det, har vi ikke set i den islamiske verden – jo, nok fundamentalismen, men ikke oplysningen.

Det er korrekt, at demokrati i den forstand vi i dag forstår det som et politisk system med rettigheder og pligter og en institutionaliseret garanti for, at regeringer gøres ansvarlige for deres handlinger med en mulighed for gennem frie og fair valg at skifte dem ud, er udviklet i Europa og ikke i Orienten. Ikke desto mindre har vi mange eksempler på, at lande med muslimske befolkninger har praktiseret former for demokrati. Vi kan her henvise til for eksempel Indien, Indonesien samt Tyrkiet, der navnlig under den seneste regering ledet af Erdogan med et klart islamisk grundlag har vist villighed til politiske reformer. Den amerikanske professor i International Politik og Mellemøststudier Augustus Richard Norton peger tillige i en artikel om emnet på at mange muslimer der lever i vestlige samfund (f.eks. i Danmark, Holland, USA, Frankrig og England) ikke har haft problemer med både at fastholde deres tro og tilpasse sig de demokratiske rammer her.

Det er klart, at vi i generationer har set en islamisk fundamentalisme udvikle sig, der erklæret er imod demokrati, men vi har også i Egypten, Jordan, Yemen, Algeriet, Palæstina, Tunesien, Marokko set islamisk baserede bevægelser og partier, der har vist villighed til at indgå i demokratiske processer. Hovedreglen er imidlertid, at de meget bastant af de pågældende stater forbydes og holdes ude af de politiske beslutningsprocesser – i øvrigt ofte med utvetydig støtte fra de vestlige demokratier. Den islamiske tradition, navnlig i form af den udvikling af islamisk fundamentalisme som har fundet sted i snart et århundrede, har efter alt dømme haft betydelig indvirkning på den manglende demokratiske udvikling, men det er samtidig klart, at dette hverken kan være hovedårsagen eller begrundes i Islam som sådan.

I Egypten, Jordan, Yemen,
Algeriet, Palæstina,
Tunesien, Marokko har vi
set islamisk baserede
bevægelser og partier, der
har vist villighed til at indgå
i demokratiske processer.

Afhængighedsteorien

En anden forklaring er navnlig blevet udviklet af den egyptiske samfundsforsker Samir Amin, der i begyndelsen af 1970'erne på et marxistisk og imperialismekritisk grundlag formulerede den såkaldte afhængighedsteori. Mens den islamiske forklaring primært fokuserer på interne forhold fokuserer Amin på de eksterne relationer, idet han fremfører den tese, at det er den vestlige kapitalistiske udvikling der, gennem udbytning og undertrykkelse, samtidig er ansvarlig for en systematisk underudvikling i udviklingslandene. Af økonomiske grunde er Vesten med de europæiske stormagter og senere USA simpelthen ikke interesseret i en politisk og økonomisk udvikling i de arabiske lande, hvilket er den primære begrundelse for det demokratiske underskud.

Selvom Amin kan pege på adskillige oplagte eksempler til at understøtte tesen kan vi også her pege på, at forklaringen halter al den stund at en

lang række lande i den såkaldte tredje verden faktisk har formået både at udvikle demokrati og skabe økonomiske fremskridt. Selvom den globale kapitalisme utvivlsomt har sine skyggesider og er ansvarlig for en række problemer i forholdet mellem den nordlige og den sydlige halvkugle forklarer den ikke, hvorfor situationen i de arabiske lande er anderledes end i andre udviklingslande.

Den arabiske rentierstat

Økonomen Giacomo Luciani har i en række større værker og artikler udviklet begrebet *rentierstat*. Han peger på, at det er karakteristisk for de arabiske stater, at de offentlige sektorer set i forhold til bruttonationalproduktet er voldsomt overdimensionerede, også når man sammenligner med ikke arabiske lande med et tilsvarende økonomisk niveau.

Det gælder både for de olierige stater i Golfen og de mere ressourcetsvage i Levanten. Forholdet er imidlertid mest tydeligt i Golfen, herunder Irak, hvor meget store olieindtægter finansierede udviklingen, der blev brugt til infrastruktur (veje, lufthavne, telefonnet, havne, etc.), uddannelse, sundhed samt etablering og understøttelse af statslige virksomheder. I stedet for at opkræve skatter har staterne skaffet deres indkomst gennem eksport af olie samt for eksempel i de nordafrikanske lande gennem store toldindtægter på importerede varer samt overførselsindkomster fra arbejdsmigranter og udenlandsk bistand – med Egypten som det mest tydelige eksempel, hvor også den statslige turismesektor i væsentlig grad har bidraget til den offentlige økonomi.

Den økonomiske struktur er således en blanding af store offentlige sektorer og et betydeligt gråt eller sort marked.

Tilsvarende er de private sektorer små, hvorimod der i alle lande kan konstateres en betydelig uformel eller ligefrem illegal økonomisk aktivitet. Den økonomiske struktur er således en blanding af store offentlige sektorer og et betydeligt gråt eller sort marked. I Golfen er det

kendetegnende at politiske rettigheder er blevet solgt for statslige velfærdsydelse og den samme forhandling kan ses i de fattigere lande selvom det selvfølgelig er sværere for regeringerne her al den stund de har mindre at give af.

Dette forklarer også, hvorfor der i de fattigere lande er et større pres på staterne om at gennemføre politiske reformer end tilfældet er i Golfen, hvilket fører til den tese at økonomiske reformer i form af liberalisering og opkrævning af skatter vil medføre større krav om indflydelse på den politiske beslutningsproces. Ifølge Luciani og andre forskere fremmer og understøtter rentierstaten klientstrukturer, hvor staten direkte handler med eksempelvis det fremvoksende bourgeoisie om rettigheder og privilegier i stedet for at gennemføre egentlige reformer.

Flere peger på, at denne klientalisme i den arabiske verden har et særlig godt vækstgrundlag i de traditionelle stamme-, klan- og familiestrukturer, hvilket var særlig tydeligt under Saddam Hussein i det sanktionsramte Irak, hvor man ligefrem talte om refeudalisering. Igen kan vi pege på, at rentierstaten ikke eksklusivt findes i den arabiske verden, men også ses andre steder, hvor udviklingen har været anderledes. Teorien om rentierstaten bidrager således utvivlsomt til en forklaring på, hvorfor de arabiske lande ikke har udviklet sig demokratisk, men er næppe hele forklaringen.

Den historiske forklaring

Som den amerikanske politolog og Mellempøstforsker Ian Lustic har påpeget var det usædvanlige set i historisk perspektiv ikke, at Irak i 1990 forsøgte at løse sine økonomiske og sikkerhedspolitiske problemer gennem en krig og besættelse af Kuwait. Det er lige præcis gennem krige det europæiske statssystem blev etableret på. Det usædvanlige var, at Irak ikke fik lov til at gøre det. Dette hænger naturligvis sammen med, at det internationale politiske system dramatisk ændrede karakter efter de to verdenskrige og navnlig med etableringen af FN-systemet, der netop skulle forhindre angrebskrige mellem suveræne stater.

På et tidspunkt, hvor det europæiske og vestlige statssystem gennem utallige krige havde etableret sig med en relativ stabil magtbalance

gennemføres et internationalt system, der sætter store begrænsninger for, at andre regioner gennem krig kan finde deres magtbalance. Resultatet af den europæiske krigshistorie var (i hvert fald for en periode for siden afslutningen på den Kolde Krig er det hele under kraftig ombrydning, men det er en anden historie) dannelse af et system af nationalstater, hvor national identitet og statslige grænser groft sagt var sammenfaldende.

Dette er ikke tilfældet i Mellemøsten. Ganske vist er staterne dannet som resultat af en krig, nemlig Første Verdenskrig, men grænserne blev tegnet af stormagterne og sejrherrene. Frem til fredsafslutningen havde der ikke eksisteret arabiske stater, men alene provinser under Det Osmanniske Rige. Der var ikke præcise grænser mellem dem og de nye, der blev tegnet af Frankrig, England og Italien afspejlede hverken hvad man kan kalde naturlige grænser eller etniske, kulturelle og religiøse identitetsstrukturer, men alene fordelingen af stormagtsinteresser.

Som især den britiske Mellemøstforsker og Syrien-specialist, Raymond Hinnebusch, har vist i en række studier af politisk og national identitet i det arabiske og mellemøstlige statssystem, har denne kunstige dragning af statsgrænser – streger i sand, som det er blevet kaldt – givet de nye arabiske stater en række udfordringer i form af et dilemma mellem uhomogene og sammensatte befolkninger (præget af grupper, der mere identificerer sig med etniske og religiøse tilhørsforhold, transnational identitet som panarabisme og panislamisme) og det internationale systems krav om stabilitet og optræden som suveræne nationalstater.

Dilemmaet har resulteret i at de enkelte stater har legitimeret sig ved at pendle mellem på den ene side transnational identitet (som da Egyptens præsident Nasser arbejdede for at etablere en arabisk union eller i den fælles arabiske front over for Israel) og på den anden side at sikre nationale interesser, som meget vel kunne være i modsætning til den transnationale identitet - som da Egypten gik solo, og i Camp David indgik fred med Israel. Dette skabte ikke blot splittelse mellem de arabiske lande, der isolerede Egypten, men også internt i landet, hvor den islamiske opposition identificerede sig meget mere med de muslimske brødre i Palæstina, Jordan, Libanon

og Syrien end med den egyptiske stat, hvilket er en af grundene til, at staten efter en kortere periode under Anwar Sadat har udvist nul-tolerance overfor de islamiske bevægelser i landet – og stort set af de vestlige demokratier er blevet støttet i denne hårdhændede politik.

'Hellere autoritære styrer og stabilitet end politiske reformer og ustabilitet' var devisen for såvel de arabiske regimer som Vestens Mellemøstpolitik.

Disse dilemmaer og modsætninger i konstruktionen af national identitet i de arabiske lande har regimerne brugt til at begrunde, hvorfor politiske reformer ville føre til ustabilitet, opløsning og konflikt frem for fremskridt, fred og ro. Alt sammen har det bidraget til at give et billede af den arabiske verden som en region præget af uro og indre konflikter, der kun kan holdes i skak gennem opretholdelse af autoritære regimer. Denne tolkning finder vi ikke kun hos de arabiske regimer selv, men har i vid udstrækning fået støtte fra Vesten som for eksempel da USA og EF åndede lettet op efter, at militæret i Algeriet i 1992 satte en bremse for den demokratiske proces og kuppede magten. Eller i Irak efter Kuwait-krigen, hvor ingen skulle nyde noget af at afsætte Saddam Hussein ud fra den betragtning, at det blot ville føre til en voldelig borgerkrig. Eller ved at lukke øjnene for de interne forhold i Golflandene og Egypten - de første fordi de var leveringsdygtige i god olie og samtidig udgjorde et lukrativt marked som man nødtigt så ødelagt gennem interne konflikter, og Egypten fordi det som nabo til Palæstina og med sin fredsftale med Israel kunne spille en konstruktiv rolle i fredsprocessen, som ikke skulle sættes over styr gennem en risikabel politisk reformproces. Så lyttede man hellere til landets præsident Hosni Mubarak, når han forklarede de vestlige regeringer, at Egypten endnu ikke var modent til demokrati. Hellere autoritære styrer og stabilitet end politiske reformer og ustabilitet var devisen for såvel de arabiske regimer som Vestens Mellemøstpolitik frem til Osama Bin Laden og hans lakajer 11. september 2001 fik USA og EU på andre tanker.

Som offentligt erkendt af George W. Bush i hin tale i november 2003 har de vestlige demokratier ved i 60 år at støtte sig til de autoritære regimer i Mellemøsten et medansvar for, at den arabiske verden i dag er karakteriseret ved demokratisk underskud.

60 års fejlslagen politik

Men ligeså lidt som manglen på demokrati i den arabiske verden alene kan begrundes i Islam, ligeså forkert ville det være at gøre Vesten eneansvarlig for miseren. Der er tale om en langt mere kompleks historie, der ikke kan skrives i enkle formler. Selvom Richard Norton har ret, når han peger på, at hver gang der har været sprækker i de autoritære regimer har det ført til en opblomstring af bevægelser, foreninger og initiativer i civilsamfundet (sådan som han har fået det dokumenteret i det store værk om *Civil Society in the Middle East*) så kan vi med henvisning til de teorier, der her kortfattet er gennemgået, konstatere at udviklingen i det arabiske statssystem, som det blev etableret efter Første Verdenskrig, ingenlunde har været befordrende for dannelse af demokratiske institutioner.

Der er meget både i de lokale, de regionale og de internationale sammenhænge, der skal rådes bod på, forandres og tilvejebringes før demokrati kan finde et frugtbart vækstgrundlag i den arabiske verden. Det betyder ikke, at der ikke findes lydhørhed hos de arabiske befolkninger for det demokratiske projekt, eller at der ikke findes bevægelser, grupper, partier og tendenser som et sådant projekt kan støtte sig til. Det har Norton med sit værk om nogen fået dokumenteret, at der gør. Og det betyder heller ikke, at mentalitetsskiftet i de vestlige demokratier ikke skal hilses velkomment: Bush har ret, når han siger, at 60 års Mellemøstpolitik med støtte til de udemokratiske kræfter har slået fejl.

Litteratur:

Samir Amin: *The Arab nation* (London: Zed Press 1978)

George W. Bush: "President Bush Discusses Freedom in Iraq and the Middle East", Remarks by the president at the 20th Anniversary of the National Endowment for Democracy, United States Chambers of Commerce, Washington D.C., 6. November 2003, <http://www.whitehouse.gov/news/releases/2003/11/20031106-2.html>

Raymond Hinnebusch: "The Politics of Identity in Middle East International Relations", i Louise Fawcett (ed.), *International Relations of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press 2005)

Elie Kedourie: *Democracy and Arab Political Culture* (Washington, D.C.: Washington Institute for Near East Policy 1992)

Bernard Lewis: *Hvad gik galt? Vestens påvirkning og Mellemøstens svar* (København: Gyldendal 2002)

Giacomo Luciani: "Oil and Political Economy in the international relations of the Middle East", i Louise Fawcett (ed.), *International Relations of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press 2005)

Ian Lustic: "The Absence of Middle Eastern Great Powers: Political "Backwardness in Historical Perspective", i *International Organizations* 51/4

Augustus Richard Norton (ed.), *Civil society in the Middle East* (Leiden: E.J. Brill 1995-1996), Bind I+II

Augustus Richard Norton: "The Puzzle of Political Reform in the Middle East", i Louise Fawcett (ed.), *International Relations of the Middle East* (Oxford: Oxford University Press 2005)

Ralf Pittelkow: *Efter 11. September. Vesten og Islam* (København: Lindhardt og Ringhof 2002)

Lars Erslev Andersen (f.1956) er cand. mag. i Idéhistorie (fra Aarhus Universitet, 1986) og i Mellemøststudier (Odense Universitet, 1992); han har været lektor i Mellemøststudier ved Syddansk Universitet fra 1996 og var centerleder for området (1994-99). I øvrigt har han blandt andet forsket for Rigspolitiet (2000-2), været valgobservatør i De Palæstinensiske Selvstyreområder, Nicaragua og Yemen, samt fagkonsulent i Mellemøstens geografi for Den Store Danske Encyklopædi. Han har skrevet bl.a.: "Den afghanske forbindelse. Afghanistan-veteraner, al-Qaidanetværk og den globale terrorisme" (KBH 2002) og udgav i april 2003 bogen "Den amerikanske orden - USA og det moderne Mellemøsten" (Aschehoug).